

På resa med Mariela Castro

Maria Sandblad

- Jag känner din smärta, säger den späda, mörkhåriga kvinnan på podiet på spanska med sin mjuka röst och lutar sig fram för att liksom komma närmare den hon talar till i publiken. Jag känner den i mig själv, i mitt eget hjärta. Jag förstår att du har lidit.

Det blir plötsligt väldigt stilla i ABF-husets Katsal. Känslan bakom orden vibrerar i den fullsatta lokalen, och än en gång möter jag den där berusande vågen av självklar samhörighet, drömmen om det goda, förnimmelsen av den delade bördans ljuvliga lätthet; denna unika kubanska förmåga att låta en obeskrivlig ömhet förenas med tankeskärpa, elegans och en obesvårad våltalighet som jag förfördes av när jag besökte Kuba för första gången för nästan 40 år sedan. Och som fortfarande kan ge mig en känsla av odödlighet, av att allt är möjligt, av att livet är till för att älskas.

- Det är därför vi på CENESEX (Kubas RFSU/RFSL) arbetar så hårt med att komma tillrätta med de nedärvda föreställningar som ligger bakom homofobin, fortsätter hon efter några andetag och man anar tårarna i ögonen, för att ingen någonsin ska behöva bli kränkt av någon på grund av sin sexuella läggning. Och vi ger oss inte förrän vi är där säger hon mjukt bestämt, det lovar jag.

Den sammanbitne mannen, en utvandrad kubansk homosexuell, som ställt en känslostark fråga till CENESEX chef, Mariela Castro, överraskas av omfamningen. De sammanpressade käkarna slappnar av, de hätska följdfrågorna man anat tonar bort som en solnedgång, och även han får tårar i ögonen. År av bitterhet tycks smälta ner och försvinna i den varma våg som för några ögonblick innesluter oss alla, och hans spända ansikte öppnas i ett klenroget, men alltmer lyckligt leende och till slut kastar han flera slängkyssar mot podiet och Mariela: "Gracias, gracias, gracias"!

På vägen ut har vi sällskap ner för trapporna, han svävar fortfarande, jag har också känt mina vingar och min snart halvsekelgamla Kuba-förälskelse ta ny fart. "Tänk om det funnes fler Marielor i världen säger han och lyser som ett barn, så annorlunda den skulle vara".

Några dagar senare ska jag åka tåg med Mariela Castro till Göteborg. Trots att hon är trött och osoven är sexologen, pedagogen, författaren och trebarnsmamman Mariela Castro lätt i stegen som en tonåring där hon kommer gående på Centralen, stora silverringar i öronen, tights jeans, invirad en varm sjal för att hålla stånd mot det svala svenska försommarvädret. Brorsdotter till Fidel, dotter till Kubas nuvarande

president, Raul Castro och revolutionshjältinnan Vilma Espin, grundaren av och ordföranden för FMC:s (Kubas kvinnoförbund), som förde fram Kubas kvinnor till en unik tätplacering i Latinamerika och Tredje Världen, kanske i hela världen.

Mariela, vars konstnärliga läggning genast märks i hennes okonstlade sätt, som i det längsta valde mellan dansen och en akademisk karriär, är själv känd som rebell, för sin frispråkighet och sina radikala åsikter om det mesta. Och för sitt och CENESEX framgångsrika arbete med homosexuella och HBT-personers rättigheter på Kuba som uppmärksammats i både New York Times och Corriere della Sera. Den 17 maj i år dansade hon i täten för Kubas första Pride Parad i Havanna, eller karnevals- *conga*, under firandet av Världsdagen mot Homofob (båda initierade av CENESEX), med bland andra Nationalförsamlingens talman, Ricardo Alarcon, i publiken. Nyligen blev könsbytesoperationer lagstadgad rättighet på Kuba, betalade av staten - ytterligare en stor framgång för Marielas och CENESEX visioner och arbete.

Hon har haft ett intensivt program i Stockholm – studiebesök, möten, middagar, intervjuer, presskonferens, ständigt uppmärksam, ständigt uppmärksammad. Och de svenska juninätterna är för kalla och ljusa för att sömnen ska infinna sig för den som är van vid tropikens varma mörker. I Göteborg ska Mariela delta i en stor internationell sexologkonferens i nätverkets WAS (World Association for Sexual Health) regi, där Mariela ingår i den rådgivande kommittén. Jag är beredd att ställa in pratstunden, men Mariela insisterar och påstår att hon kan vänta med att sova. Jag provar.

- Hur det är att komma från familj av legender? Jag har en underbar familj, säger Mariela, när hon väl sjunkit ner och kommit till ro på sin fönsterplats medan det regnblanka landskapet sköljer förbi. Min uppväxt rymde konflikter och meningsskiljaktigheter med mina föräldrar, som i alla familjer, jag har en stark vilja och en stark frihetskänsla. Men jag har haft deras stöd i allt jag gjort och lärde mig tidigt av både pappa och mamma att tro på mig själv och samtidigt respektera andras åsikter. Pappas råd till mig har alltid varit att hellre försöka öppna nya vägar istället för att skapa nya murar. Det har jag stor glädje av i mitt arbete i CENESEX.

- Det som i så fall varit svårt är folks åsikter om hur jag bör vara och uppföra mig eftersom jag tillhör familjen Castro. Men det har jag mött med min starka känsla av frihet, rätten jag känner att vara precis den jag är, avrundar hon ämnet, och ler sitt ljusa, avväpnande leende som påminner om hennes mors, Vilma Espins, parisiska leende, trots att Marielas ögonlock är tunga av längtan efter att få sova lite innan nästa programpunkt tar vid i Göteborg.

Att känna sitt värde och den oförytterliga rätten att vara den man är måste vara till stor hjälp när man ska vända

fördomar till acceptans, till och med till en uppskattning av den mänskliga mångfalden. Det var aldrig tal om en politisk karriär för Mariela, trots allt påbrå, intresset för människor och utbildning har alltid stått i centrum. Och det var hennes mor, Vilma Espín (som redan 1975 talat om samkönade äktenskap), som inspirerade Mariela att utbilda sig till sexolog efter att ha startat sin pedagogiska bana med fokus på förskoleåldern. Vilma Espín förde tidigt fram behovet av undervisning i sex och samlevnad i skolan för att ge sexualiteten, respekten för kvinnan och människors olika sexuella uttryck ett självklart utrymme så tidigt som möjligt, och efterhand kom Mariela att bli alltmer intresserad av att vara med om att utforma den utbildningen.

- Idag är "*Educacion Sexual*", undervisning i Sex och samlevnad i skolorna obligatorisk, fortsätter Mariela engagerat, trots att sovstunden krymper. Jag törs påstå att kubanerna är väl insatta i sexualitetens mysterier och nödvändigheten i att närma sig den och den andra med förståelse och respekt. Och det är så vi arbetar, genom att sprida kunskap och förståelse för att alla människor har rätt att leva utifrån sin sexuella läggning och att sexualiteten är en källa till glädje och njutning för alla - inte bara för heterosexuella par.

För att uppnå detta utbildar CENESEX tillsammans med aktivister från de olika sexuella grupperna, homosexuella, lesbiska, transsexuella, transvestiter till CENESEX-informatörer, som sedan via möten och kurser förmedlar sina egna erfarenheter och budskapet att alla sexuella uttryck är kommer ur en och samma kraft och att inget är mer "rätt" än något annat, vilket gör att dessa människor plötsligt blir experter i ett ämne som andra vet för lite om istället för avvikande, vilket bara det för med sig respekt - både från andra och en själv. Återigen den där speciella kubanska ömheten, den utsträckta handen, den utopiska tanken förvandlad till handling och möjlighet.

- På 70- och 80-talen var det kvinnorna som arbetade så inom FMC. Från 90-talet och framåt är det HBT-personernas erfarenheter vi tagit tillvara och använt inom CENESEX, och resultatet är glädjande, konstaterar Mariela, även om mycket återstår. Vi vet att vi måste arbeta långsamt, med mycket tålamod och med långsiktiga perspektiv. Vi talar om att ändra tankemönster, invanda, nedärvda reaktioner och synsätt, och det tar tid. Just nu har vi en stor kampanj mot homofobi som riktas till universitetsstudenter för att de i sina framtida liv och på sina arbetsplatser ska vara förespråkare för en ny öppenhet där alla människors sexualitet och läggning respekteras.

- För visst finns det fortfarande homofobi på Kuba, medger hon, den försvinner inte på några år, men det är en mjukare, mindre aggressiv homofobi än i tex USA och Europa. Ingen utsätts för våld på Kuba för sin sexuella läggning, men visst förekommer otrevliga skämt, hånfulla kommentarer och gliringar. Samtidigt har homosexuella i Havanna numera sina självklara

mötesplatser, som på *La Rampa*, Havannas huvudstråk och stora nöjesgata. Det är mycket som har hänt sedan 60- och 70-talen, som var svåra för homosexuella på Kuba, men då var de inte accepterade någonstans i världen. Idag jobbar vi särskilt med militären och poliskåren, och även där börjar vi se försiktigt förändrade attityder och en ökad efterfrågan på våra kurser och utbildningar.

Om sin far, den forne arméchefen, säger Mariela att de alltid haft olika åsikter om allt, "från hur man dukar bordet till politiska frågor", utom när det gällt det allra viktigaste, där har de alltid varit ense. Dessutom delar de en livslång kärlek till Charlie Chaplin och hans filmer. Numera är han Marielas främste bundsförvant och stöd. Vid en FMC-konferens för några år sedan berättade Raul Castro att det var Marielas mor, Vilma Espín, som fick honom att ändra sin traditionella, kubanska mentalitet, den "*machismo*" som alla i revolutionens ledning fötts och danats i.

- När det gäller homofobin har den kubanska manskulturen haft ett tungt påbrå från såväl de spanska "*conquistadorerna*", som från de afrikanska slavarerna, det judisk-kristna inflytandet och den nordamerikanska homofobin, menar Mariela, vilket spädades på ytterligare av de kubanska revolutionshjältarnas mytifierade manlighet och av det homofobiskt präglade sovjetiska mansidealet.

- Vårt arbete är att luckra upp i gamla föreställningar och förlegade reaktioner. Pappa säger alltid att jag ska gå till väga på samma sätt som mamma och driva mina frågor med takt och känslighet och undvika att hamna i konfrontationer. Det är så vi försöker arbeta, och kanske är det därför vi nått ut med våra kampanjer. Egentligen längtar vi ju alla efter att bli friare och mer toleranta som människor.

Ytterligare ett sätt att nå ut till allmänheten är CENESEX filmklubb "*Cine Diferente*" i Havanna där filmer med HBT-teman visas och diskuteras. Mariela, som hyser en djup kärlek till filmkonsten, deltar ofta i samtalen. Snart ska filmklubbarna finnas i provinserna också. Hon har även gjort en tecknad serie för TV om puberteten, där hon försöker återge denna ofta så problematiska tid sin ursprungliga värdighet som förberedelse för vuxenlivet. Den har vunnit pris i Italien och boken hon skrivit som den bygger på, som hon egentligen skrev för sin egen tonårsdotter, har kommit ut i flera länder. Marielas ögon börjar bli tunga igen, och hon avslutar diskret vårt samtal med ett sömnigt leende: - Jag känner väldigt starkt för de åren, när våra framtida liv och möjligheter skapas. De är då vi blir till.

Säger Mariela Castro innan hon rullar ihop sig som en kattunge i sin stora sjal i tågsätet för att sova. Det förbirusande landskapet skiftar från åkrar till ångar till skogar och vindstilla sjöar, men den svala regnvåta grönskan följer med som en nordisk djungelbok. Om några timmar är vi framme i Göteborg.